

Cecylia Gajkowska

"Słownik pseudonimów pisarzy polskich"

Biuletyn Polonistyczny 20/3 (65), 77-81

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zbiorów i wydań zbiorowych, spisy czasopism, przekładów, korespondencji. Utwory pisarzy nie związane z literaturą lub mające charakter serijny czy masowy (drobne wierszyki dla dzieci, literatura dewocyjna itp.) omawia się zbiorczo lub w ogóle pomija. Największej selekcji dokonuje się w bibliografii przedmiotowej, z której wyeliminowane będą mało ważne recenzje, przyczynki sprawozdawcze, wzmianki w prasie codziennej itp., a uwzględnione głównie opracowania najnowsze i najbardziej kompetentne.

W stosunku do danych w "NK" i "SWPP" wprowadzone zostaną uzupełnienia i – w razie potrzeby – poprawki do biografii i twórczości, a do opracowań – nowe, ważniejsze pozycje opublikowane po wydaniu tomów "NK" i "SWPP" lub te, które ukażą się do końca roku 1978.

Prof. dr Jarosław Maciejewski

„SŁOWNIK PSEUDONIMÓW PISARZY POLSKICH”

W Instytucie Badań Literackich PAN powstaje "Słownik pseudonimów pisarzy polskich" pod naczelną redakcją prof. dra hab. Edmunda Jankowskiego. Opiekę nad poszczególnymi działami sprawują: dr hab. Tadeusz Witczak (okres staropolski), dr hab. Elżbieta Aleksandrowska (Oświecenie), dr Cecylia Gajkowska (Romantyzm), dr Jan Józef Lipski (Pozytywizm, Młoda Polska) oraz dr Jadwiga Czachowska (współczesność).

Pomysł opracowania nowego słownika pseudonimów pisarzy polskich narodził się w Pracowni Dokumentacji i Edytorstwa XIX wieku Instytutu Badań Literackich PAN dość wcześnie: przy bibliografowaniu zawartości literackiej czasopism XIX i XX w. prowadzono równocześnie poszukiwania rozwiązań pseudonimów. Były to jednak prace wyrywkowe, niekompletne. Konkretna realizacja tego zamierzenia rozpoczęła się w r. 1968, początkowo w bardzo skromnym zakresie, a na szerszą skalę – po sformułowaniu przez redaktora naczelnego, prof. Edmunda Jankowskiego, głównych zasad i koncepcji naukowej słownika w referacie pt. "Słownik pseudonimów, czyli larva detracta"¹.

Potrzeba opracowania nowego słownika pseudonimów pisarzy polskich nie wymaga szczegółowszego uzasadnienia. Wiadomo bowiem, że od chwili opublikowania przez Adama Bara "Słownika pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich i Polski dotyczących..." (1936-1938) upłynęło przeszło czterdzieści lat; przybyło w tym okresie wiele nowych materiałów pseudonimowych, literatura polska wzbogaciła się o setki nowych pisarzy, rozwinęły się badania historycznoliterackie, wreszcie w nauce światowej ukazały się cenne prace z zakresu pseudonimografii i pseudonimologii, a także słowniki pseudonimów literackich.

Obecnie przygotowywany "Słownik pseudonimów pisarzy polskich" (dalej: SPPP) będzie się składał ze wstępu - zawierającego krótki rys historyczny pseudonimografii, omówienie głównych problemów pseudonimologicznych, ustalenie definicji pseudonimu literackiego, przedstawienie założeń metodologicznych i wyjaśnienie układu publikacji, a także wykaz źródeł i skrótów - oraz dwóch części, z których pierwsza obejmie wykaz pseudonimów pisarzy polskich w układzie alfabetycznym, druga - wykaz nazwisk pisarzy posługujących się pseudonimami, opatrzony tzw. metryką literacką, która obok dat rocznych oraz miejsca urodzenia i śmierci przyniesie krótkie określenie dziedzin piśmiennictwa uprawianych przez danego autora (np. powieściopisarz, krytyk, historyk i teoretyk literatury, pedagog, tłumacz itp.).

SPPP będzie książką użytkową o charakterze podręcznika, przeznaczoną - jako pomoc doraźna - dla pracowników naukowych, literatów, bibliotekarzy, działaczy oświatowych, wreszcie studentów. Obejmie pseudonimy nie tylko pisarzy sensu stricto: beletrystów czy krytyków literackich, eseistów, historyków literatury itp., lecz również historyków kultury, pedagogów, socjologów, dziennikarzy, popularyzatorów, pisarzy "ludowych" itp., uprawiających działalność literacką - pisarzy zatem sensu largo. Będą przy tym uwzględnione swoistości literatury polskiej, pociągające za sobą, np. w okresie staropolskim, konieczność szerszego brania pod uwagę przedstawicieli nie tylko literatury pięknej.

Jak wynika z tytułu, SPPP obejmie pseudonimy pisarzy polskich działających w kraju i za granicą od początków naszej literatury do roku 1970. Nie uwzględni zatem pisarzy obcych, choćby ich dzieła były wyda-

wane w polskich przekładach. Wyjątek stanowią będą pisarze polskiego pochodzenia działający na terenie dwóch – lub więcej – literatur, ale tylko w wypadkach uzasadnionych, z odpowiednią adnotacją.

SPPP jako podręcznik nie będzie obejmował wykazu pseudonimów nie rozwiązanych, choć taki wykaz byłby z pewnością bardzo pożyteczny. Materiały pseudonimowe nie rozwiązane, mniej kompletne, ponieważ wyekscerpowane tylko z kartotek – pozostaną w Pracowni Dokumentacji i będą udostępniane zainteresowanym w razie potrzeby.

SPPP będzie parotomowy i obejmie ok. 50 tysięcy pseudonimów; warto dodać, że "Słownik pseudonimów" A. Bara zarejestrował 12 600 pseudonimów.

Zgodnie z założeniami sformułowanymi w instrukcji o charakterze roboczym, autorzy SPPP (który jest dziełem zespołowym) będą starali się zapewnić wyczerpanie materiałów w zakresie druków zwartych. Niemożliwością jest natomiast zapewnienie kompletnego wyczerpania pseudonimów z druków ciągłych (czasopism i wydawnictw zbiorowych), a to ze względu na brak pełnej bibliografii zawartości literackiej czasopism, a także na fakt, że nawet drukowane bibliografie zawartości czasopism nie zawsze przynoszą pełną dokumentację w zakresie identyfikacji pseudonimów. Kartoteka bibliograficzna Pracowni Dokumentacji oraz Pracowni Bibliografii Bieżącej w Poznaniu (obejmująca czasopisma wielkopolskie, pomorskie i śląskie za okres 1800–1939), aczkolwiek stanowiąca najpełniejszy materiał w zakresie czasopism XIX i XX w. (do 1939 r.), nie obejmuje wszystkich wydawnictw periodycznych z tego okresu, ponieważ jednak podjęcie szerokich prac bibliograficznych specjalnie dla celów słownikowych jest niemożliwe, ograniczymy się do materiałów już zebranych i opracowanych. (Warto dodać, że "Słownik pseudonimów" Adama Bara uwzględniał tylko w bardzo skromnym zakresie pseudonimy występujące w czasopismach.) Materiały rękopiśmienne będą wyzyskane w stopniu ograniczonym.

Niezmiernie ważny jest problem autopsji i weryfikacji materiałów pseudonimowych. Autopsja kompletna nie jest możliwa; całości nie można stawiać założeń zbyt perfekcjonistycznych, przede wszystkim ze względu na obfitość materiału; w wielu przypadkach jest jednak konieczna, gdyż

w opracowanych kompendiach często występują różnice w zapisie tego samego pseudonimu. Materiały te w miarę możliwości będą poddawane kontrolnemu przeglądowi i melioracji.

W historii pracy nad "Słownikiem pseudonimów pisarzy polskich" wyróżnić można kilka etapów. Etap pierwszy – zbieranie materiałów – rozpoczęła ekscerpca pseudonimów z kartotek Pracowni Dokumentacji, głównych i pomocniczych (m.in. autorów obcych, kartotek rzeczowych, kartotek do staropolszczyzny i oświecenia); po dokonaniu tego przystąpiono do rozpisywania podstawowych kompendiów bibliograficznych: "Bibliografii polskiej" Karola Estreichera oraz drugiego wydania "Bibliografii polskiej XIX stulecia", "Bibliografii literatury polskiej » Nowy Korbut«, "Słownika współczesnych pisarzy polskich" (łącznie z zawartym tam "Słownikiem pseudonimów"), "Polskiej Bibliografii Literackiej", "Bibliografii filozofii polskiej", "Bibliografii historii polskiej", "Polskiego Słownika Biograficznego", "Bibliografii dramatu polskiego", "Bibliografii Warszawy" i innych. Wyzyskano też materiały bibliografii retrospektywnej (kontynuacja Estreichera, dotycząca XX w.) zgromadzone w Bibliotece Narodowej.

Etap następny – to scalanie materiałów, ich porządkowanie, przygotowanie całościowego indeksu pisarzy podpisujących się pseudonimami. Do celów roboczych cały ogromny materiał uzyskany z opracowania podstawowych źródeł bibliograficznych został podzielony na pięć grup – zgodnie z periodyzacją literatury polskiej, stosowaną w "Nowym Korbutcie": Staropolszczyzna, Oświecenie, Romantyzm, Pozytywizm i Młoda Polska oraz Współczesność (1918–1970). Dalsze prace podjęli już redaktorzy poszczególnych grup, którzy przede wszystkim przystąpili do skompletowania źródeł dotyczących okresu: bibliografii osobowych, bibliografii zawartości poszczególnych czasopism, monografii pisarzy i czasopism oraz innych materiałów, w zależności od potrzeb i specyfiki danego okresu. Dla okresu Pozytywizmu i Młodej Polski wyzyskuje się ponadto materiały z kartotek Muzeum Ruchu Robotniczego, szczególnie przydatne przy opracowywaniu pseudonimów publicystów i pisarzy, związanych z ruchem socjalistycznym; dział Współczesny opracował specjalne ankiety, które rozesłano do pisarzy współczesnych z prośbą o zweryfikowanie używanych przez nich pseudonimów (wyszczególnionych w ankiecie) oraz ewentualne ich uzupełnienie.

Przystąpienie do opracowywania pseudonimów stało się możliwe po skompletowaniu kartoteki źródeł, a następnie ich wyekscerpowaniu. Okres ten poprzedziło przygotowanie szczegółowej instrukcji roboczej, wielokrotnie dyskutowanej na zebraniach zespołów pseudonimowych, ulepszanej w miarę wyłaniania się nowych problemów. Po przedyskutowaniu na zebraniu wszystkich działów próbnie przygotowanych haseł, przystąpiono w roku 1974 do ich opracowywania w sposób systematyczny.

Rozpoczął się najtrudniejszy, najbardziej pracochłonny etap pracy nad SPPP. Dopiero bowiem w trakcie pracy przekonaliśmy się, że tylko część materiałów może być opracowana bez żmudnych zabiegów weryfikacyjnych. Często okazywało się np., że w istniejących źródłach występują sprzeczne rozwiązania, że ten sam pseudonim przypisuje się kilku autorom. Wyjaśnienie tych spraw wymagało dodatkowego przewertowania rozmaitych opracowań, czasem sięgnięcia nawet do rękopisów, a ponadto szczegółowych, niemal detektywistycznych dociekań. Poważną trudność stanowiło też dokładne ustalenie miejsca i roku występowania określonego pseudonimu, zwłaszcza przy pożytecznych skądinąd informacjach w nowej edycji "Bibliografii polskiej XIX stulecia" K. Estreichera, dotyczących współpracy pisarza z czasopismem. Sporo czasu pochłonęło prostowanie nieścisłości i błędów występujących np. w "Słowniku pseudonimów" Bara i innych kompendiach. Błędy te zostaną zasygnalizowane i poprawione.

Wiele też czasu pochłonęły poszukiwania materiałów biograficznych potrzebnych do drugiej części "Słownika" - zestawu nazwisk pisarzy posługujących się pseudonimami.

Prace nad przygotowaniem SPPP są w toku; stan zaawansowania w poszczególnych działach nie jest jednakowy. Zakończenie przewiduje się pod koniec bieżącej pięcioletki.

---

¹ Referat ten, wygłoszony na konferencji naukowej zorganizowanej przez IBL PAN pn. "Zakres i metody dokumentacji historycznoliterackiej" (Poznań, 28-30 XI 1968), został wydrukowany w książce zbiorowej pod redakcją Jadwigi Czachowskiej pt. "Dokumentacja w badaniach literackich i teatralnych. Wybrane problemy", Warszawa 1970.

Dr Cecylia Gajkowska
Sekretarz Pracowni Dokumentacji
i Edytorstwa XIX wieku